

GOGA

Maja Haderlap

Angel pozabe

Prevedel Štefan Vevar

Babica mi z roko pomigne, naj grem z njo.

Skoz črno kuhinjo odideva v shrambo. Star dim se kot temna mastna smola lepi na obok. Diši po prekajenem mesu in sveže spečenem kruhu. Nad pomijami, v katerih zbiramo ostanke hrane za svinje, lebdi kisla soparica. Tla so ilovnata in se na izhojenih mestih svetijo kakor zloščena.

Tu v shrambi babica zajame iz enega od loncev strjeno svinjsko mast in jo razmaže po pekaču, potem z žlico seže v jabolčno marmelado, posname z nje sloj belosive plesni in ga odvrže med odpadke. *Malada*, piše na nalepkah, ki jih je s kašo iz moke, mleka in sline nalepila na kozarce. Njena *malada* je temnorjava in grenkosladka po okusu.

V krilo, ki ga visoko privzdignem, mi naloži prgišče jajc. Ob prepihu se s sten črne kuhinje luščijo kosmi čada in se spuščajo na hlebce kruha, pokončno spravljene na leseni polici. Pod vratci peči ob vhodnih vratih je kupček pometenega pepela.

Babica dela v kuhinji. Jedi, ki jih pripravlja, imajo okus po črni kuhinji, po črni, slabo osvetljeni jami, ki jo večkrat premeriva vsak dan. Vse užitno se, zdi se mi, navzame zadaha in barv dimnice. Slanina in ajdova moka, mast in marmelada, celo jajca zaudarjajo po zemlji, dimu in skisanem zraku.

Med kuhanjem babica dodeli jedem posebno poslanstvo. Njene jedi imajo skrito moč, povezujejo lahko tostranstvo z onstranstvom, zdravijo lahko vidne in nevidne rane, prinesejo lahko bolezni.

Iz steklenice, ki jo zame skriva v najnižjem predalu kuhinjske kredence, pijem sladno kavo. Prevelika si za steklenico, pravi, ampak dokler boš hotela, ti jo bom pripravljala. Da bi poniknila z vidnega polja, ležem na kuhinjsko klop in srkam sveže pripravljeno kavo. Več kot prevelika, ponovi babica. Če kdo pride, steklenico takoj odloži na tla.

Babica meni, da je moja mama premalo izkušena za kuhinjo. Niti sanja se ji ne, kako se kuha, kar pa se je v šoli naučila od nun, ne spada v našo hišo. Tudi ne ve, da obstajajo jedi za žive in mrtve, da lahko s posebej pripravljenimi jedmi ljudi pozdraviš ali pogubiš, tega ji resnično noče verjeti.

Jaz pa babici verjamem na besedo in navdušeno vrtim ročico, ko praži oves za kavo. Poslušam jo, ko pripoveduje, za koliko ljudi je že kuhala, takrat doma, ko so imeli še hlapce in dekle in zelo veliko otrok. Pravi, da je hrano tudi kradla, zase in za druge, stikala je tudi za krompirjevimi olupki, vsakim posebej, za vsem, kar je bilo videti užitno – takrat, ko je pomivala kotle, še sreča, pravi, da je prišla tja, v kuhinjo, v taborišču, vem.

Po pomivanju odstavi emajlirane skodelice in lonce na okensko polico, da se odcedijo. Odplako iz pločevinaste skleda izlije na prosto. Njeni dolgi pordeli prsti se po

pomivanju vijolično obarvajo. Videti so kakor kremplji ujede. Kdaj pa kdaj mi z njimi potrka po glavi. Z grebljico dvigne kot krožnik velik litoželezni pokrov z vrha štedilnika in razgrebe žerjavico, da bi se hitreje ohladila.

Brž ko se zgane, sem ji za petami. Moja čebelja matica je, jaz pa sem njen trot. V nosu imam vonj njene obleke, zadah po mleku in dimu, sapo grenkih zelišč, ki se oprijemlje njenega predpasnika. Kaže mi, kako se pleše v krogu, in jaz poplesujem za njo. Svoje drobne korake uravnavam po njenih švedravih, in ko brundam nežno melodijo samih vprašanj, igra ona na bas.

Odideva v izbo in pogledava k centrifugi za mleko za vrati, ki jo vrtiva nekajkrat na teden, da ločiva smetano od mleka. Potem je na vrsti odpiranje oken v kamri za izbo, zračenje postelj, v katerih spimo, rahljanje slamnjač, napolnjenih s suhim listjem koruze, obračanje in pregledovanje zelišč, ležečih na okenski polici ali obešenih na okovju, vzpenjanje po stopnicah na podstrešje, ki je videti malce strašljivo, opre-zanje v podstrešno sobico, v katero so se, pripoveduje babica, pred leti zatekli duhovi in tamkaj speče pregnali na prosto.

Babica se odziblje na prosto in priveže rumen grm kerije pred senikom k češpljevemu drevesu. Prijazno ogovori bezgov grm za gnojem, da bi se prej razcvetel. Potem se vrne pome. Čez dvorišče odideva v skladišče za krmo v spodnji kleti in v kašči. Tu odpira žaklje z moko, skrinje in lesene čebre, žepe na predpasniku si napolni s svežim ali

suhim sadjem, kokošim natrosi pšenice in koruznega zrnja. Čelo ima zgubano, da spominja na skodle na strehi žitne kašče. In že se spet dviza pred mano, namenjena k sušilnici ob potoku, da malo pogleda k rešetki iz letev, na kateri se jeseni sušijo češplje in hruške.

Dvakrat na teden skupaj z mano pretakne gnezdišča kokoši v lopi za orodje in na skednju. Če v kakšnem gnezdu vse do konca tedna ni nobenega jajca, poišče živalco, ki jo sumi, da pri valjenju lenuhari. Ko ji pride blizu, jadrno pograbi vrešččo kuro in se ji s kazalcem in sredincem zarije v zadnjik. Če se pod njenima prstoma poblisne nekaj belega, reče, da pride jajce jutri ali pojutrišnjem, da ima še mehko lupino.

Enkrat na moje veselje potegne iz kokoši jajce, ki se ji razlije po dlaneh. Prasnem v smeh. Jajčarica, mi pravi babica. Ime mi je dal dedi, pripoveduje, ko je bolan ležal na klopi pri peči in moral paziti name. Bila sem njegova ljubljenska, imela sem komaj dobro leto in odkrila sem jajca v spodnjem predalu kredence v izbi, jih drugo za drugim kotalila po lesenih tleh, brž ko se je iz kakšne lupine pocedil rumenjак, pa zaklicala *sonči gre!* Dedi me je opazoval in je bil tako navdušen, da sem smela izprazniti vso skledo, babici pa ni pustil, da bi me oštela. Ko je brisala cvrtnjake s tal, je rekel, da je z mano in z njim treba potrpeti. Kmalu potem je umrl, čeprav sem ga menda zabavala.

Samo kadar mesi testo, babica nekaj da na mamino pomoč. Takrat jo gleda, kako meša moko. V nečkah kar žvrglja in

cmoka. Mami stopijo na čelo znojne kapljice in padajo v nastajajoči kruh. Zravna se in si z nadlaktjo obriše pot z obraza. Ustnice ima rdeče, rokave pri bluzi visoko zavihane, v njenem vratnem izrezu vidim spodnjo majico. Vpraša, kakšno naj bo razmerje med ržjo in pšenično moko pa med drožmi in vodo, vedeti hoče, koliko kilogramov moke. Babica reče, ko bo moka pokrila ta žlebiček v nečkah, takrat bo ravno prav. Potem se mama spet skloni k testu. Ko se ji počasi ne lepi več na prste in nečke nič več ne škripljejo, je svoje opravila. Babica vreže križ v testo in ga pokrije za vzhajanje.

Dve uri zatem, ko babica s pomokanimi sivobelimi trebuščki nahrani žrelo peči, ta vrne hlebce na dan. Babica potegne vroč spečen kruh iz njenih ust, ga obriše s krpo, prekriža in mi ga položi v predpasnik. Odnesem ga v izbo, da se tam pohladi, odložim ga na mizo ali na prostorno klop pri peči. Vonj po sveže pečenem kruhu preplavi hišo. Babica obhodi vse prostore, kakor da se hoče prepričati, ali je duh po drožih segel tudi do zadnjih koticov hiše.

Tako malo kruha smo imeli v taborišču, vidiš, toliko, s palcem in kazalcem pokaže velikost rezin, ki so jih delili zapornikom. Zaleči je moral za ves dan, včasih za dva. Pozneje nismo dobili niti tega, pove, in smo o kruhu fantazirali. Pogledam jo. In reče, kot bo zmeraj rekla, *čudno* je bilo, res *čudno*, v mislih pa ima *grozno*, a se te besede ne domisli.

V žepe svojega predpasnika spravlja drobtine in staro krušno skorjo. Ko gre po dvorišču in v hlev, raztrosi kruh živalim. Kokošim v velikem loku vrže drobtin, kravam

in svinjam pa tlači skorjo v gobec. S kruhom se je treba spomniti tudi živali, reče babica, kruh, ki ga človek razdeli, se zmeraj vrne.

Na dan vernih duš postavi na mizo hleb kruha in skodelico mleka za mrtve. Da bojo imeli kaj jesti, ko pridejo ponoči, in da nas bojo pustili pri miru, reče.

Predstavljam si, kako mrtvi jedo z nevidnimi rokami, ampak zjutraj je vse, kakor je bilo. Nož leži ob hlebu, mleko stoji na mizi, kakor da ga ni oplazila niti sapa. So bili tu, vprašam. Ja, reče babica. Ona bo že vedela, pomislim, blizu si je s smrtjo. Takrat jo je vendar videla, ko ji je vsak dan, slednjo uro gledala v oči.

Mama dela okrog hiše. Pri zajtrku jo lahko skozi kuhinjsko okno vidim pri delu v hlevu. Z vrbovim košem na hrbtu se dviza na skedenj in spet nazaj v hlev, okobal se sklanja k čebrom s pomijami, iz katerih se kadi, in z roko meša na šope narezano in zdrobljeno seno v pičo za svinje. Ko pride s kakšnim orodjem v roki mimo hiše, stopi po navadi h kuhinjskemu oknu, da pogleda name. Potrka po šipi in zakliče, kje je moja *kokica*, kar pomeni pišče. Včasih mi samo pomežikne in gre brez besede naprej.

Mama nosi svetlejšje predpasnike od babice in pri delu rada poje.

Po smeri, od koder je slišati njeno petje, sklepam, kje se ravno zadržuje. Kadar je židane volje, me z ljubkovalnimi klici, ki jih namenja tudi živalim, zvabi na prosto in mi potem naloži kakšno delo ali pa me stisne k sebi. Pri svojih nežnostih je vihrava in neobrzdana. Pograbi me, kakor babica zgrabi kokoš, me stisne k sebi in me žgečka in grize, ko ji skušam uiti. Kadar pa je pobita, mi ne pusti do sebe. Njena žalost me nepopisno privlači. V takih trenutkih bi rada splezala po njej, kakor mačka spleza na drevo, in ji od zgoraj, z vrha glave pogledala v oči, jo polizala po licih, se malo posmukala ob njenem nosu ali pa se ji s kremplji zarila v hrbet, če bi se me skušala otresti. Ampak mama ne razume

mojih želja. Brž ko se dotaknem njenih bokov, me odrine kakor nejevoljna samica svojega mladiča in me vpraša, kdaj bom že naredila, kar mi je naložila. Takoj, rečem, v upanju, da je babica vse slišala in me bo rešila dela, kar tudi rada naredi, samo da jezi mamu.

Včasih mamu v solzah najdem v njeni in očetovi spalnici. V takih trenutkih z gumijastimi škornji na nogah sedi na postelji. Neprijetno ji je, če jo presenetim v takem stanju. Kaj iščeš tu, reče. Tebe, rečem, tebe! Očitno je zelo obupana, kajti gumijasti škornji in popackan predpasnik se še malo ne podajo svetlemu platnenemu, s pisanimi rožami izvezenemu pregrinjalu, ki ga pogrinja čez zakonsko posteljo.

Ob toplih večerih sedi na travniku za hišo, gleda v nebo ali sloni na lesenem balkonu na južni strani preužitkarske hiške, kjer je ni mogoče videti. Nekoč v predsobi čepi pred hladilnikom, ki so ga ravno pripeljali. Babica se iz kuhinje priduša, kaj bomo s to ropotijo, samo drago je stala. Mama ga briše z belo krpo iz blaga, ki jo sproti namaka v lavor z vročo vodo in ožema. Takle hladilnik je danes v rabi v vsakem gospodinjstvu, trmasto reče mama. Ah kaj, reče babica, nikoli ni imela hladilnika, le komu je treba te navlake.

Nekega večera mi mama nad posteljo v kamri, ki jo delim z babico, pritrdi uokvirjeni podobi dveh angelov. Odkar sem dobila brata, ne spim več v spalnici s starši v preužitkarski hiški, preselila sem se k babici, kar mi je v veliko veselje, saj je babica moja otroška palica, na katero se opiram. Ko mama pribija v steno majhna žebnja, da bi podobici obesila,

mi pove, da mi prinaša dva varuha, ki bosta bdela nad mano. Zlatoglavc s kodrastimi lasmi in krili, ki mu rastejo iz hrbta, naj bi me varoval. Drugi je, ugotavljam, neprevi- den mlad moški, ki z odprtimi, neprimernimi sandali pelje dvoje otrok čez viseči most; pod njim zija globoka soteska. Mama moli z mano *sveti anđel varuh moj, bodi vedno ti z menoj, stoj mi noč in dan ob strani, vsega hudega me brani, amen*, in reče, da lahko anđeli pogledajo človeku v dušo in preberejo njene najbolj skrite misli.

V dvomu si ogledujem okroglolična, rejena bitja, ker mislim, da svojih misli nimam za to, da bi kdo vohljajal za njimi, in ker se bojim, da so anđeli premalo izkušeni, da bi pazili name. Zamaknjen, zasanjan pogled imajo, uprt v nebo, na sebi imajo, če niso sploh goli, dragocena oblačila, igrajo na najbolj nenavadna glasbila, doma pa so v oblakih in ne na zemlji. A hočejo ta krilata bitja, tuhtam, res vedeti in videti vse, kar bi jaz rada prikrila pred ljudmi. Ni mi prijetno ob tem, čeprav so mi pojoči dekliški fantki všeč in čeprav jih poslej v gručah srečujem na freskah in cerkvenih oltarjih, kakor lastovke na električnih vodih poznega poletja, preden odletijo v toplejše kraje.

Ko neko jutro vstanem, prestrašena ugotovim, da je oče najbrž padel z neba ali s kakšnega mostu. Z obrazom v krvi leži na tleh v kuhinji. Babica mu potisne zglovnik pod glavo in ga pokrije z volneno odejo. Mama je obenj postavila lavor mrzle vode. Hoče mu obrisati kri z lic, a oče jo z dvignjeno roko odvrne od tega.

Ne moremo ga vendar pustiti tu na tleh, zaječi mama. Pusti ga, če noče, razsodi babica in odrine mamó stran. Ko oče opazi, da se zmedeno stiskam k štedilniku, se nasmehne. Majhen curek krvi se mu iz ust pocedi po licu in ponikne v svetlem ovratniku srajce, ki je že napojen s krvjo.

Izgubil je zobe, zastoka mama in plane iz kuhinje. Pred vhodnimi vrati obstane in natrga nekaj rož, ki so ravno pogonale v cvetličnih koritih. Kaj se je zgodilo, bi rada izvedela. Oče je padel z motorjem, zaihti mama, poklicati je treba zdravnika. Potem nekam odvihra.

Popoldne očeta odpeljemo k zdravniku. Eden od sosedov pride ponj z avtom.

Veliko angelov varuhov je imel, reče mama. So morda mehko ublažili njegov padec z motorja, razmišljam, ali pa morda prebudili soseda, da je očeta našel ležečega na travi in mu pomagal na noge? Znova moram pretuhtati tole zgodbo o angelih, sklenem, morda le niso tako brez haska, kot sem mislila.

Oče najraje nosi pumparice iz rebrastega žameta. Med hojo mu opleta zaponka na mečih, ker jo v naglici pozabi zapeti. S hojo nakazuje, da zna hitro poprijeti, videti je, kakor da si kar naprej mane roke, od nestrpnosti ali od veselja. Poleti si bos natakne lesene cokle, odložene pred hišnimi vrati. Pozimi svoje v volnene nogavice obute noge tako nestrpno porine pod usnjeni nastavek na njih, da se na večidel zakrpanih petah naredijo žmule nagubane volne. Vse se zgane, ko se dviza po dvorišču. Pes Piko se ob verigi zaganja sem in tja, mačke se kradejo k hlevskim durim, v svojih pregradah predirljivo lomastijo svinje. Mama z vedri, iz katerih pljuska krma zanje, hiti v hlev.

Oče je krave že spustil z verige in jih žene na napajališče. Ni utegnil pobrati leskove šibe, ki leži ob vratih v hlev, kar z roko usmerja spotikajoče se živali in vpije. Včasih je to slišati kot vriskanje.

Krave so za njegov tempo prepočasne. Še preden se vrnejo na svoja stojišča, izgubi potrpljenje in se divje usaja, kakor da bi odganjal nadležne muhe. Ko nosi seno v hlev, že na pragu po imenu pokliče kravo, ki naj bi se malo odmaknila, in ogovorjena žival se res toliko umakne, da lahko krmo stlači v jasli. Giblje se ritmično in v širokih zamahih. Čiščenje svinjskih ograd mora teči kot namazano, gnojne

vile se morajo sunkovito zavrtati v gomilo stelje, gnojna lopata mora v enakomernem ritmu praskati po hlevskem dnu. Kadeči se kravjaki samo čakajo, da jih pobaše iz žleba za blato in jih skoraj nedotaknjene zavihti na gnoj. Po tem, kako letijo, se da razbrati, kakšne volje je. Če jih meče v velikih lokih na drugo stran gnoja, je miren in svetlogled, kadar pa kravjaki s silo cepajo na sprednjo stran gnoja, je jezen.

Svinje skoz premično rešetko tiščijo h koritu. Mama v škornjih z nogo potisne rešetko nazaj in opomni živali, naj potrpijo. Boste že dočakale, reče, in pičo v velikem loku zlije v korito. Brž ko se rešetka spet odmakne, svinje cmokajoč popadejo kašo.

Mama se loti molže. S krpo očisti vime prve krave, potem sede na pručko in se z glavo opre kravi v bok. Ko seže v seske, prikliče na dan krepek curek mleka, ki glasno udari ob dno vedra. Ob tem štropotu se vse pomiri. Svinje tiše cmokajo, kokoši povlečejo glavo vase, mačke neslišno posedejo okrog svojega napajališča, mleko v vedru se peni. Ko mama pomolže prvo kravo, da piti mačkam. Mleko jim nalije v posodo, ki jo je oče izrezljal iz kosa lesa. Rožnati mačji jeziki mlaskajoče švigajo v belo tekočino, gobčki so mokri od mleka. Prestrežejo in polizejo ga jeziki, ki se popasejo po dlaki.

Obdaja me megličasta soparica ugodja in oči mi poromajo po umazanih stenah. Roke mi zaudarjajo po svinjah, ki po

žretju pritisnejo svoja zajetna telesa k rešetki, v upanju, da jih bom praskala. Pes Piko mi v krilo obriše znoj celega dne. Od mleka vlažna mačja dlaka se mi lepi že na lica. Vprašam mamo, kdaj bomo dobili naslednje tele, ker rada krmim živali s steklenico.

Ko tako suvajo z glavo, me zmeraj spravijo v smeh. Po krmljenju pustim teletom, da mi ližejo roke, dokler se ne ustrašim, da mi bodo do komolcev poniknile v njihovem toplém žrelu, za njihovimi z vozlički posejanimi jeziki. Boš že še malo počakala, reče mama. Oče obstane pred hlevskimi durmi in se zagleda v nebo. Lepo vreme bo, pravi, jutri bomo morali pohiteti, lepo vreme bo!

Ob toplih pomladnih vikendih sedi na klopi pri čebelnjaku in opazuje čebele pri letenju. Eno roko opira na naslonjalo in se vede, kakor da nima nič proti, če prisedem. Pogleduje k vzletni bradi pred žreli panjev, na kateri pristajajo nabilke in uprizarjajo svoj orientacijski ples. Letos bo dobra letina, reče, ali pa, drugi panj me skrbi. Pozno pozimi je na začetku odjuge odmetal sneg spred čebelnjaka, da bi lahko sonce hitreje ogrelo prostor pred panji. Izdelal je lesene okvirčke, napel žico, liste voska pa zalotal na žičke. Sate je odnesel v čebelnjak in pometel z mrtvimi živalcami posejana tla v njem. Zadnji dan v januarju me je poslal v čebelnjak, da prisluhnem ob panjih, ali je v družinah čutiti kaj življenja. Ko sem mu poročala o skrivnostnem brenčanju, je pogledal, kakor da se mu je kamen odvalil od srca. Zdaj vpraša, ali bi mu pomagala pri pomladanskem pregledu in

dimljenju panjev. Prikimam in že v naslednjem trenutku začutim, da sem ga polomila, a je prepozno za umik.

Notranjost čebelnjaka je v poltemi. Na zadnji steni lesene hiške je umazano okence, ob katerem stojita dve omari, v katerih hrani babica svoje obleke, skozenj pada v notranjost mlečna svetloba. Na sprednji strani se kakor široka brenčeča stena grmadijo panji. Spomladi panje še pokrivajo volnene odeje. V posebnem prostoru v notranjosti stoji točilo, na mizici ob vratih je kupček svežih listov voska.

Oče je vesel, ko skupaj stopiva v notranjost. Ne dela rad sam, pove, in mi stisne kadilnik v roko. S pazljivo kretnjo odpre prvi panj, jaz pa puhnem v notranjost omarice nekaj kopren dima. Nato urno stečem na prosto. Oče sate posamič vleče iz panja, z orlovim peresom strga z okvirja čebele, viseče na njem, in stopi z vsakim satom na prosto, da bi ga pregledal. Jaz v pravšnji razdalji čakam, da se prikaže s satom, po katerem vrvijo čebele, in mi z glavo pomigne, naj pridem bliže in si gomazečo gmoto malce ogledam. Kdor prvi odkrije matico, lahko zavriska. Z iztegnjenim vratom se sklonim k družini in zakličem *matica, matica*, brž ko čebeljo kraljico odkrijem. Oče vzdihuje in s konico orlovega peresa išče matičnike. Včasih pomeđe od zime oslabeledo družino, kakor pove, pred žrelo kakšnega drugega panja in upa, da bo oslabelede čebele sprejela medse sosednja družina. Svetuje mi, naj se ne ganem in ne naredim nobene hitre kretnje. Pravi, da je izbral najboljši dan, čebele so odletele na pašo, nič naj me ne skrbi, ob takem dnevu ne pikajo. Jaz pa ne zaupam povsem njegovi gotovosti, saj sem ga večkrat

videla z oteklinami od čebeljih pikov. Najraje piha čebelam svoj cigaretni dim v hrbet, to imajo najraje, pove, s svojim tobakom ohromi tudi najbolj srborite živalice. Nasmehne se, ko vidi, da sem povlekla glavo med ramena, od strahu, da bi me napadla kakšna razkurjena delavka.

Po navadi pride v čebelnjak babica, da preveri, kako je s čebelami. Iz nekega predala v omari z obleko vzame rjav porumenel zvežčič in prične vanj beležiti število družin in matic v tistem letu. Na ovitku zvežčiča se košati orel nemškega Rajha. Arbeitsbuch, delovna knjižica, piše pod njim, ime in sedež obrata, državljanstvo: Deutsches Reich. Dedkov zvezek je bil, reče babica, ampak ga ni nikoli uporabljal. Prvega februarja 1927 je prevzel posestvo, 27. februarja 1927 pa se je poročil, piše v knjižici, vse drugo je zapisovala na notranjo stran vrat pri omari, reče babica, tam so s svinčnikom zabeleženi dnevi porok in smrti družinskih članov.

Babica nič ne vrže stran, reče oče, celo Hitlerjevo navlako uporablja, dokler se ne uniči. Ah kaj, odvrne babica, zimski plašč, ki ga hrani v tej omari, je na primer nosila samo enkrat in ga nikoli več ne bo oblekla. Odpre omaro in pokaže na temen sivozelen plašč iz volne, ki zložen leži na tleh. *Zrihtala* sem si ga v Ravensbrücku, reče, in ga odtlej nisem več spustila z oči. Nosila ga je, ko so zapuščali taborišče. Ostal je njen najlepši zimski plašč. Ja, ja, reče oče in se spet obrne k čebelam. Jaz pa si plašč še naprej radovedno ogledujem, preden babica spet zapre omaro in iz kamrice s točilom prinese kozarec medu. Zdi se mi čudno, da je uporabila besedo *zrihtala*, ki je še nisem slišala iz njenih ust.

Očitno ima, pomislim, opraviti s skrivnostno dejavnostjo, ki jo je takrat obdržala pri življenju.

Ko zunaj zaveje po poletju, ko zaradi visoke trave ni mogoče več čez travnike, čebele po kratkih plohad spet opozorijo nase. Ob takih dnevih je včasih slišati bučanje čebeljega roja, ki je v bližini hiše poletel na kakšno štrlečo vejo ali kakor gomazeč grozd obvisel v visoki krošnji kje daleč od posestva. Z vseh strani dvorišča je slišati klice po očetu, ki naj prestreže ubežnice s staro matico in jih pripelje nazaj.

Oče jo z lesenim zabojem in leseno lestvijo ubere k zlovešče brenčočim čebelam. Tokrat si na glavo povezne bel klobuk s tančico, njegove prošnje, naj mu pri spravilu roja kdo pomaga, pa ostanejo večinoma neuslišane.

Ko mama nekoč priskoči na pomoč in podrži *lovilnik rojev* pod roječimi čebelami, jo več čebel piči, tako da omedli. Z malim bratom prestrašena stojiva ob materi, ki leži na tleh. Oče ji položi vlažno ruto na obraz in jo počasi vzdigne, mama pa se nato osvesti in bruha. Od tega dne se mama zelo boji čebel in tudi jaz težko premagujem svoje nezaupanje do njih.

Kar človek izzove, mora tudi prenesti, pravi mama, kadar čebelam lahkomiselnost križam pot pri letu.

Tokrat očetu pomagam pri točenju medu. Vse sate, ki so se trebušasto poredili, odnese v točilno kamrico in začne s širokimi vilicami odstranjevati zgornjo plast voska z njih. Nastrgani vosek odlaga na rob s cvetličnimi motivi poslikane glinaste sklede, ki jo uporablja samo za pridelan med.

Nekaj koščkov voska nesem v usta in jih tako dolgo žvečim, da izsesam zadnje ostanke medu. Kadar se pri luščenju odlomi košček sata v okvirčku, mi ga oče poda, da cedeč se sat ponesem v usta. Med se mi kot lepljiva svetlobna kaša razleze po nebu in me navda s slastjo.

Oče vstavi sate, v katerih se zdaj vidno kakor voljna smolna tekočina zgošča med, v točilo in zavrti ročico. Ko priteče med in začne oče hvaliti njegovo barvo, se v čebelnjak vrne babica. Na dan potegne rjavo knjižico in začne odčitavati in si zapisovati število litrov na panj.

Po točenju stopim v prednji del čebelnjaka, po katerem divje leta nekaj delavk. Prste imam vlažne in lepljive. Čebele na lepem planejo name, in ko jih skušam odgnati iz svojih las, že čutim njihove pike po glavi, da se mi koža krči, kakor po topem udarcu. Zavpijem v upanju, da se ne bom onesvestila. Prihitita oče in babica in mi nekaj prigovarjata, toda bolečina, ki mi zdaj prepreže celo telo, je močnejša od še tako rotečih besed.

Ko neham jokati, imam veke otekle od solz in pikov. Glava je posejana z bolečimi bulami, ki se mi rišejo pod lasmi. Babica mi v tolažbo postavi steklenico mlečnega kakava na mizo in mi s hladnimi obkladki obloži čelo in senca. Ko dvignem steklenico k ustom, ravno vstopi v kuhinjo Mihi, očetov bratranec. Tako velika punca, pa še pije iz steklenice, saj ne more biti res, očitajoče reče. V njegovem očitku je toliko osuplosti, da kljub svojemu klavrnemu položaju spoznam, da se bom morala pri svojih letih kmalu sprijazniti s skodelico. Pusti jo no, reče babica, čebele so

jo popikale. Potem kaže Mihiju, kako sem popikana, tako da mi počasi razmika lase, šop za šopom, kakor da ureja kartoteko. Mihi prisede k nama na kuhinjsko klop in me tolažeče poboža po pekočih licih.

Mama skupaj z mano za vajo ponavlja slovenske pesmi, ki se jih moram na pamet naučiti za šolo. To bova počeli skupaj, reče, učila se bom s tabo! Medtem ko lika, ji berem iz pesmaric in šolskih knjig. V dvoje slišiva rasti cvetlice, skupaj kikirikava s petelini in zvoniva s cerkvenimi zvonovi. Kvakava z žabami in pojeva rega-rega-rega in kvak-kvak-kvak na njihovih sva-tbah. S krockarji se posmehujeva ptičjim strašilom, spuščava milne mehurčke – kot sonce, zemljo in mesec, da krožijo brez koles, letijo brez kril. Pomlad, girlande njenih cvetlic, naloživa na ladjo in odjadrava z njo v daljavo. Dolge ure posedava na travnikih jezika in govoriva v ritmu rim. Spoznavava, da je treba naravo zaljšati z verzi, spletati vence iz rož. Rime naju v poskokih pehajo s kitice na kitico, kakor žene metulje z enega cvetnega keliha na drugega, in nič se ne bojiva, da bi se prevrnili. Vse pripeljejo k srečnemu koncu, jok pretočijo v smeh, molk v užitek. Kar se je posušilo, bo spet cvetelo, kar je ohromelo, bo spet lahko plesalo. Verjameva, da bo vsak zavržen otrok kakor Videk dobil srajčico od gozdnih živali in zraven jedi, kolikor jih rodi divji vrt. Mama ima rada pesmi, v katerih zima grozi, da bo vzela s sabo vse lene otroke, in ptice obljublja staršem, da bodo vzgajale otroke namesto njih.

Spomladi mi zatika regratove cvetove v lase in mi govori, da se moram veseliti preprostih reči. Za svojo vedrino

potrebuje le naravo, pesmi in Katoliško cerkev. Pravi, da obstaja samo ena pot, da živiš v milosti, marljivost in spoštovanje božjih zapovedi. Pravi, treba je spoštovati katoliške praznike, udeleževati se je treba mašnega slavlja, opravljati jutranje in večerne molitve. Ustaviti se je treba pred lesenimi križi ob poteh in na robovih travnikov, prekrižati se je treba pred oltarji. Mamin sanjski prostor je prostor oltarja. Na steni nad njeno posteljo nepogrešljivo visijo svete podobe. V bogkovem kotku se morajo zbirati majhni oblački in vzpenjati božje volute. Bere drobne zvezke in knjige, ki pripovedujejo o mučencih, ki so jih pohabili in umorili ali so se prostovoljno odrekli življenju in užitkom, da bi se lahko pri živem telesu vzpeli v nebo. Pripoveduje, da se lahko človeku prikaže sveta Marija, če je priden in ima čisto srce. Skupaj z mlajšim bratom me redno pošilja v cerkev in nič takega se ji ne zdi, da morava peš narediti sedem kilometrov dolgo pot do Železne Kaple. K Bogu zmeraj drži strma pot, pravi.

Jaz pa mislim, da se s svojim zatekanjem k pesmim in čudežem postavlja po robu babičinemu vplivu name. Pridi, reče, če me boš ubogala in boš naredila, kar moraš, boš lahko šla k Mihiju gledat televizijo.

Postorim, kar je treba, potem pa jo včasih z bratom mahnem čez travnik in skozi gozdček, k prijaznim sosedom, pri katerih lahko zvečer sedimo na kavču in gledamo televizijo. Pogosto zaman upava, da bova za črnobelim migotanjem na zaslonu prepoznala človeška bitja.

Kdaj pa kdaj skuša Mihi z očetovo pomočjo naravnati boljši sprejem. Moška se z anteno, ki je videti kot oskubljeno

božično drevo, vrtita okrog hiše, mi pa skozi okno kličemo stoj, stoj, brž ko se jasneje izrišejo obrisi likov na zaslonu. Pastir Kekec s planine bo lahko kmalu spet zapel svojo pesem soncu in jo zaigral na čarobno piščal, še malo, pa bo lahko spet začaral ljudi in živali in iz gorske vasice pregnal temne sile.

Slovenske televizije zmeraj ne lovimo, še toliko manj javno. Politika tega za koroške Slovence noče urediti, reče Mihi očetu. To bi bilo osmo čudo sveta. Ne preostane nam drugega, kakor da se zadovoljimo s televizijo senc in se počutimo kot gusarji v megli.

Babica se po svoje sporazumeva z naravo. Treba je prijazno prisluhniti poljem in gozdovom, se jim prikupiti, meni, ne pa jih *krancljati* z verzi. Pesem naravi ne pomeni čisto nič, pravi, naravi se je treba ponižno ukloniti.

Na podstrešju zbira vrbove šibe, ki jih navleče iz butaric, *presencev*, vsako leto na cvetno nedeljo blagoslovljenih v cerkvi. Iz vrbovja izdeluje majhne križe, ki jih spomladi odneseva na polja in zatakneva v zorano zemljo, da bo še naprej rodila njiva krompirja, da bo uspevala pšenica. Ko se pripravlja k nevihti, naloži vrbovje na žerjavico in ga v železni ponvi nosi po hiši. Grenki dim naj očisti zrak in pomiri sile ozračja. Vero v Boga je treba nositi v srcu, pravi babica, ni dovolj, da jo v cerkvi postavljaš na ogled. Na cerkev se človek ne more zanesti, meni, ne more ji zaupati.

Babica verjame le v nenavadna znamenja na nebu in jih zna razložiti. Verjame v *kvatrne* praznike in v 8. maj, dan, ko vsako leto odide k maši, da bi se tam zahvalila za konec nacizma. Verjame v jezik, ki meri na voljo, ne na človeško uho. Pravi, da imajo besede veliko moč, da lahko uročijo stvari in zdravijo ljudi, da lahko kruh, ki se mu priporočimo in se mu zapišemo v priprošnji, pomaga v stiski in bolezni. Njenega starejšega sina je pičila kača, pripoveduje. Rana se mu ni hotela zaceliti in zdravniki mu niso več mogli pomagati. Pa je odšla k staremu Rastočniku,

da bi z urokom pregnal kačji strup. Ampak stari Rastočnik tega ni maral, ker se je bal, da bo zločesto nadlogo samo še podkrepil. Potem se je odpravila k Želodčevki in ta ji je kruh blagoslovila. Ti strupena žival, vzemi nazaj svoj strup iz tega človeka, je rotila kačjega duha. Ne zaklinjam njegovega mesa, ne zaklinjam njegove krvi, zaklinjam strašni krč, so bile besede, s katerimi je Želodčevka zarotila kruh. Potem ko je njen sin vsak dan pojedel košček tega kruha in zmolil očenaš, ne da bi na koncu rekel amen, je spet ozdravel. Strup se je pobral iz njega. In beseda je kruh postala in je v njem prebivala, brž ko je oslinil zdravilno besedo. Ubесedeni kruh, zaužita beseda.

Babica zna z molitvicami zarotiti ječmen, vnetje na veki, ki ga včasih dobim. Na njene priprošnje moram odgovarjati *ne verujem* in verjeti v ozdravitev, pravi. Ko izreka svoje zarotitve, nad mojim bolnim očesom z roko posnema gibe žanjice. *Ječmen žanjem, ječmen žanjem*, govori, jaz pa vmes ponavljam, da ne verjamem, da res žanje ječmen. Ker priznam, da dvomim, izgovorim resnico in besedna čarovnija deluje, tako si vsaj domišljam, zanesljivo pa tega ne vem.

Babica mi tudi zaupa, da je od svoje matere dobila hišni blagoslov, *hišni žegen* – za doto, za streho iz besed nad svojo glavo. V hudih časih naj ga izgovarja na pamet ali ga pribije na hišna vrata, da jo bo obvaroval toče in strele in vsega hudega. Ta blagoslov hrani v ovojnici, ki je ne smeš odpreti nepovabljen. Molitvice lahko bereš z listka ali se jih dotikaš, vseeno pa je boljše, če se jih naučiš na pamet, deluje namreč izgovorjeno, ne zapisano.

Zamišljam si, kako besede iz pisma skozi oči vstopajo v glavo in se od tam vzpenjajo v neznane višine; kako tudi nedotaknjene, kar iz ovojnice porajajo svoje delovanje; kako glasovi skozi govorečih razpirajo krila besed nad zaklinjevalci.

Stara Kebrova je mojemu dedu, preden je šel k partizanom, tudi dala *žegen* na pot, blagoslov, obrobjen z žametom, da bi ga varoval pred nenadno smrtjo, pred izdajo in slabim dejanjem, pripoveduje babica. Vsak dan je moral zmoliti pet očenašev in pet zdravamarij. Vsak dan je molil in je kot partizan preživel. Vrnil se je iz gozda. Kakor je vojno preživel tudi moški, ki se ga spominja Romana iz Remšeni-ka. Romana je imela takrat, ko so jo prijeli, samo deset let. Zasliševali so jo v celovškem zaporu in jo vlekli za lase, ko so v sobo privlekli partizana, ki ga ni poznala in pri katerem so našli božjo podobico, *ščit božji*, kakor je rekel. Gestapovec je partizana vprašal, za kaj mu tisto rabi, in ta je odgovoril, da je z njim v božjem varstvu. Potem so ga tako dolgo preteпали, da se je oblit s krvjo zgrudil pod udarci. Deklica je morala vse gledati, ampak partizan je preživel in so ga nezavestnega odnesli iz sobe. Beseda ga je obvarovala, reče babica.

Spreleti me srh. Prosim božji ščitek, naj me varuje pred mislijo na tisto, kar je zmogel odvrniti. Ne misli na to, reče babica, preveč si slišala in preveč verjameš. Nasmehne se, medlo in zadržano, kakor zna, in me iz najine skupne sobe potisne na dvorišče.

Piko se z laježem zaganja ob verigi. Kokoši z glasnim kokodanjem tekajo po travnatem pobočju za našo hišo. Širijo krila in skušajo vzleteti.

Kragulj bo, reče babica, zdaj lovi že na našem pragu! Povedala bo o tem lovcem, da plenilca ustrelijo. Z okrvavljenim petelinom v rokah pride izza hiše mama. Bojeval se je s kraguljem, ujedo je morala dobesedno odtrgati s petelina, tako se mu je s kremplji zarila v peruti, pripoveduje in postavi ranjeno žival na tla. Petelin se otrese in razširi krvaveča krila. Šepavo poskakujoč odkikirika proti hlevu.

Mu boš obvezala rane, vprašam mamo.

Se bo že zacelilo, reče, obveze tu ne pomagajo.

Ko ostaneva sami, bi rada izvedela, kaj je to partizan. Mama je presenečena. Ti je že spet babica pripovedovala svoje zgodbe? Partizani so živeli v bunkerjih pod zemljo in se skrivali pred Nemci, odgovori. Ampak to je bilo davno, s tem naj se rajši ne ubadam. Dedi, pravi babica, je bil tudi zraven, rečem.

Mama se brez besedice vrne v hišo. Takoj potem vidim babico stopiti na prosto. Ti mi ne boš predpisovala, kako naj ravnam z *dečvo*, ti že ne, očitajoče reče in sede na vodnjak pred hišnimi vrati. Mama obstane na pragu. Obrnem se k njej in tudi babico imam v vidnem polju. Nizko streho hiše neopazno vleče k tlom. Voda v vodnjaku neskončne minute klokoče v naš molk.

Babica sklene, da bo prevzela mojo vzgojo. Tako ne gre več, s temi larifari pesmicami in nekoristnimi štorijami, meni. S skepso gleda na moje navdušenje nad knjigami, ki jih prinašam iz šole. Kaj boš s temi neumnostmi, reče, ko me zaloti pri branju, *dečva* mora znati še kaj drugega kot brati. Ples je na primer tudi važna stvar. Po osvoboditvi iz lagerja je mlade punce učila plesati. Kadar koli je kdo kje zaigral, je pograbila kakšno žensko in se zavrtela z njo. Kako smo se smejale in vriskale, potem ko smo ušle hudiču, reče babica.

Kadar radio v izbi zaigra polko ali valček, me prime za roko in mi kaže plesne korake, zraven pa me tudi že obrača v krogu. Oklenem se njenih lakti in se zazrem v njene noge, ki tičijo v domačih copatah in se premikajo v ritmu glasbe. Ne traja dolgo, da obvladam korake pri polki in valčku. Ob praznikih, ko oče igra štajersko harmoniko na gumbe, me babica s pridihom ponosa povabi na ples. To je vseč tudi sosedom, ki ob takih priložnostih pridejo v našo hišo. Da se v vaši izbi spet pleše, so vsi navdušeni, tako dolgo so ples pri nas pogrešali!

Ko se z babico vrtim v krogu, si slikam pred očmi, kako se je nekoč *rajalo* v naši izbi, česar se, pravijo, vsi spominjajo. Kdo vse je takrat plesal, takrat, ko so bila še doma dekleta, ki jih je razneslo na vse strani in od katerih sta se dve, pravijo,

le kot pepel vrnili v naš graben. Rada imam prešerno razpoloženje v naši izbi, ki družčino v duhu zbližuje z nečim minulim, in vesela sem, da se babica ob tem smehlja.

Njena druga lekcija je kvartanje. Brž ko pridem iz šole in jo najdem pri krpanju nogavic ali predenju volne, reče, pridi na eno igro! Svoji najljubši igri pravi *avženga*, višja karta vzame nižjo. Kot kmetici igrava za svoja posestva, kmetije iz naše doline zloživa v vrsto, potem med njimi izbirava kandidate, kmetije iz sosednjih grabnov, posestva, na katerih nihče več ne gospodari in zapuščena samevajo. Babica igra v imenu brezdomcev ali za največje kmete v okolici. Jaz igram v imenu kajžarjev, katerih otroci hodijo z mano v šolo in ki jih poznam. Srečo in izgubo zlagava drugo ob drugo, kakor sva prej posestva, karte mečeva na mizo in se smejeva poražencem, ki sva jih ravno spravili ob vse imetje. Babica pozna vrednost vsake nepremičnine, pozna prisojno in osojno lego njiv ali travnikov, donos sadnega drevja, vsakokratno kakovost svinjskega mesa. Ko se naveliča *avženge*, predlaga *šnops*, zdaj igrava za groše in ne narediva nobene škode.

Pri tretji vaji me uči streči obiskovalcem.

Zmeraj jih je treba povabiti, naj sedejo, tudi če se jim mudi, kajti sosedi, ki se ne usedejo, prikličejo nespečne noči, zatrjuje babica. V shrambi je zmeraj treba imeti dobro salamo, skuto in kruh za goste, nikakor pa ne slanine, že oglodane od črvov, kakršna pride na mizo pri nekaterih kmetih, ko vpade k njim kakšna gruča ljudi. Nihče ne sme